

NEM NÉHÁNY ESZTENDŐRE — EGY ÉVSZÁZADRA ÉPÍTKEZÜNK

VÁROS-ESZTÉTIKAI ANKÉT A PALÓCIÖLD SZERKESZTŐSÉGÉBEN

Salgótarján, a hajdan szánalmas kis sárfészek, proletár nyomortanyák, bányász-barakkok városa, a felszabadulás óta neki-nekilendülő erővel alakul, növekszik, terjeszkedik, szépíti ábrázatát. Nemcsak névleg, valóságosan is várossá akar lenni. Ami azonban napjainkban a szemünk láttára zajlik, minden eddigig felülmul. Mint valami egészséges fiatalember, gyarapodik napról napra, óráról órára. Építkezés építkezés után, amerre csak megyünk, amerre csak szemünk ellát. Munkások, művezetők, mérnökök százai öntik formába, amit a tervezői géniusz elgondolt, s amelyhez az állam sokszáz millió forintot — magyar dolgozók munkájának gyümölcsét — biztosított.

Az építkezés hatalmas mérete is teszi, hogy irántuk az érdeklődés nemcsak a városban, de az egész megyében rendkívül élénk. Mindennapi témája az embereknek, hogy ez, vagy az az épület, ez, vagy az a lakotelep vajon elkészülte után milyen lesz. Milyen lesz városunk? Milyen lesz, miután megvalosult a rekonstrukció. Nyílt kérdés ez, amelyre eddig világos, kézzelfogható választ senki sem adott. A város jövőjének, arculatának vonásait csak sejteni lehet.

Az építkezés nemcsak nehéz munka — egyben mindig ünneplyes esemény: hatalmas értékek, emberi gondolatok, szaktudás, emberek és gépek ereje, ügyessége ölt testet benne, hogy kellemes lakóhelyet, pihenést, szórakozást nyújtson alkotóinak. S nemcsak hasznosat kell szolgáltatnia, a szemek is kell, hogy gyönyörködtesse. Nemcsak a jót — a szépet is adnia kell! És e tekintetben is sok a vita manapság. Vitatkozunk pro és kontra. Öszintén szólva, ami a szépséget illeti: sok a kifogás. S ha az építkezés ünneplyes is, mint mondtuk, hát most nem az ünneprontás kedvéért, de a jószolgálat szandekával szeretnénk tőlünk telhető szerény zsilipet nyitni a gondolatok, észrevételek, problémák, bírálat és javaslat feltorlódtatott áradatának. A város újjáérintése évek óta folyik, és még sok esztendeig eltart. Hogy eddig mit alkottunk — látjuk. Hogy ezen mit lehet javítani, változtatni, szépíteni, s hogy ezután mi lesz: annak esztétikai kialakítását szeretnénk valamelyest is bejolyásolni ezzel, hogy meghívtuk szerkesztőségünkbe MARÓTHY GYÖZŐ városrendezőt, a megyei tanács VB. építési és közlekedésügyi osztályának előadóáját, LADOMERSZKY JÓZSEF építész tervezőt és CZINKE FERENC grafikus és festőművészt, mondják el véleményüket Salgótarján városképének alakulásáról, s vitájukat, im közzétesszük.

Az ankétot azzal a gondolattal szerveztük, hogy az nem dönthető el a kérdések, problémák szavait, de szélesebb körű vita kezdetét jelentheti, amelyhez olvasóink hozzászólásait szívesen vesszük, s amelyeknek reméljük hasznát veszik azok is, akik hivatottak a problémák megoldására a közérdekeknek megfelelően. Továbbá az a gondolat vezérelt bennünket, hogy a városesztétikai kérdések iránt méginkább felkeltsük a közvélemény érdeklődését, aktivizálva azokat

az értékeket, amelyeket ez az érdeklődés rejt — még csak rejt — magában.

Végül reméljük, hogy az ankét közzétett szövege némileg hozzájárul a Palócföld olvasói esztétikai ismereteinek bővítéséhez.

Felhívjuk a figyelmet arra, hogy szöveg közben az ankét résztvevőit csupán vezetéknevük kezdőbetűjével jelöltük.

M.: — A Nógrád megyei irodalmi csoport júniusi megbeszélésén, ha jól tudom, Jakab elvtárs vetette fel, hogy sok városesztétikai jellegű észrevétel merült fel a város lakossága, más feől a város vezetői — párt- és tanácsvezetők — részéről. A többi között bíralták a megyei tanács előtt levő köztéri szökőkutat, többen bíralták a vásártér jelenlegi állapotát. A bírálat nagyon sok esetben nem alaptalan és azért kellene erről beszélgetnünk, hogy a figyelmet e kérdésekre irányítva, fölkeltsük az általános érdeklődést. Ezzel jó szolgálatot tehetünk a tervezés, a kivitelezés, az egész városépítés céljának.

A szerk.: — Tulajdonképpen mi az, ami jelentőssé teszi ezt a kérdést?

M.: — Abból kell kiindulnunk, hogy ha az esztétikai élmény fölfogása, apercipiálása szempontjából vizsgáljuk a kérdést, akkor különbséget tehetünk a képzőművészeti, a drámai, tehát a színház, vagy filmművészet esztétikumának a felfogása és a városnak, mint esztétikai jelenségnek a felfogása között. Mikor színházba megyek — úgy öltözöm; megfelelőképp előkészülök: előre tudom, hogy mit játszanak, esetleg már a kritika alapján tájékozodom arról, mit várhatok. Ha tárlatra megyek, akkor előre nem tudom, ugyan milyen élményben lesz részem, de a kiállítások légköre ismert, a kiállítási csarnok, mint környezet már maga is atmoszférát teremt, különleges helyzetet teremt. Hasonló a helyzet az irodalmi élvezettel: bizonyos tudatos várakozással tekintek az olvasmány elé.

Égészen más a helyzet a város esztétikumával. Az ember beleszületik egy településbe, egy városba. Minden fajta esztétikummal szemben, a város megjelenésében fellépő esztétikai motívumok azok, amelyek a legkevésbé előkészítetten hatnak az emberre, hiszen erről sem az iskolában, sem más fórumon nem hallanak. Pedig állítom, hogy ezek az esztétikai hatások igen nagy befolyást gyakorolnak az emberi karakter kialakulására, már gyermekkorunktól kezdve. Hogy csak egy példát mondjak: bizonyára nem közömbös egy felnövekvő generáció és a későbbi felnőtt egész lelki világa szempontjából, hogy például odon, műemlék-környezetű kisvárosban nő-e föl, vagy pedig egy korszerű — mai értelmében vett korszerű — lakótelepen. Nem teljesen mindegy az, hogy például a budapesti V. kerület szűk légtérű, sötét utcáiban éli-e le a gyermekkorát, vagy pedig az épületek magasságának és az épülethomlokzatok távolságának arányából adódó ló légtér-arányú, levegős, napos épületek között. Mind ezekhez a városképi elemekhez a gyermekkortól kezdve élmények kapcsolódnak. Ezeknek az asszociatív élményeknek a kapcsolódása teszi aztán jelentőssé a felnőtt korban is mindazt, ami ifjkorban körülvevő bennünket. Tehát a városesztétika a nevelés, az ember lelkivilágának kialakítása szempontjából igen jelentős tényező. Jelentőségét fokozza, hogy önkéntelen hatásköri alapul. A városban járva-kelve, az épületek homlokzata, a légtérarányok, a terek, utcák kapcsolata szempontjából önkéntelen folyamat zajlik le bennünk, amely legföljebb felnőtt korban tudatosul, akkor is elsősorban az építészetben, mert a városesztétikai élmények tudatos be-

fogadásához speciális iskolázottságra, felkészültségre, ezzel együtt kialakult szemléletre is szükség van, amely nem azonos sem a képzőművészettel, sem pedig más esztétikai élvezettel, vagy felfogással kapcsolatos szemlélettel.

Szerk.: — Persze ez csupán a tudatosulásra vonatkozik. A hatás azért megszületik, rögződik, sőt ilyen, vagy olyan szemlélet kialakulásának elemévé — sőt, esetleg alakítójárá is válik?

M.: — A hatás nyilvánvalóan masokban is megvan, de még felnőtt korban is túlnyomórészt öntudatlanul éri az embereket. Éppen ezért veszélyes minden városesztétikai baklövés, vagy kisiklás, mert ez is öntudatlanul szivódik fel, öntudatlanul neveli egyrészt ízlés, másrészt karaktere szempontjából az embereket. Hatásában éppen ezért bizonyos fokig ellenőrizhetetlen, de megvan, jelen van, és amikor városesztétikáról beszélünk, ezzel föltétlenül számolni kell. Én ebben látom a városesztétikai kérdések tárgyalásának kiemelkedő jelentőségét.

Általában — és azt hiszem, hogy sokakkal egyetértésben mondhatom — a városépítésben, akár a művészi kifejezés egyéb megjelenési formáinál — a mit és a hogyan nem elválasztható. Tehát helytelen, ha valaki azt mondja: most mi lakást termelünk, és majd, ha megoldottuk ezt a problémát, akkor ráérünk esztétizálni és elcsémegezni azon, hogy most ide teszünk egy kis kéket, oda egy kis sárgát, — gondolok az épületek színezésére —, vagy, hogy ide tegyünk még egy kis szobrocskát, oda egy szökőutat, mert úgy szebb lesz. Ez föltétlenül káros és téves szemlélet. Amit egy város, konkrétan például Salgótarján épít: minden egyes új építmény százéves jövőre határozza meg a városkép kialakulását, esztétikumát is, amelyen — miután felépült — döntő módon változtatni már nem lehet. Nem azt mondom, hogy nem lehet átszínezni egy épületet, vagy nem lehet bizonyos homlokzati retusálással javítani az esetleges baklövéseken, de a tömegarányok, tehát az utcák, terek: az épületek közti belső térerányok kérdésében száz évre letettük a garast és ezen változtatni nem áll módunkban. Annak a felelősségnek kell jelentkeznie a kérdés tárgyalása során, amit ez a tény megkövetel.

L.: — És ez a probléma egyáltalán nem egyszerű. A 15 éves városfejlesztési terv megnövekedett esztétikai problémákat is jelent, ugyanis az építészeti szerkezetében is haladó, előregyártott elemekkel, korszerű, modernebb formákkal dolgozik. Ez azt jelenti, hogy szinte tipizálódnak az épületek. Az ilyen nagyvolumenű lakásépítést csak a típus szerkezetekkel, felfokozott előregyártással tudjuk megoldani. Az előregyártás jelentős gazdasági előnyöket jelent: gyorsítja az építkezést, olcsóbbá teszi, ugyanakkor azzal a hátránnyal jár, hogy szinte egyforma, azonos tömeg- és homlokzatkialakítású épületekből kell egy-egy utcaképet, vagy városrész kialakítani. Megnövekedett feladatot jelent, mert a környezetet, a zöldnövényzetet, kisebb szobrokat, vagy szökőkutakat, egyéb kisebb díszítő elemeket kell úgy elhelyezni, hogy maradandó esztétikai élményt nyújtson egy-egy utca, vagy városrész képe. Salgótarjánban a korábbi években épült vásártéri városrész bizonyítja a leginkább, mit jelent, csak az épületeknek, az úgynevezett csökkenett lakóértékű épületeknek az elhelyezése: milyen kevés esztétikai élményt nyújt, mert nincs megfelelő környezettel ellátva, nincs kulturált parkosítás, kevés a szobor, kevés a szökőkút, kevés a világítás, — ilyenkor nagyon sívárrá válik egy városrész.

M.: — Kétségtelen, hogy a vásártér beépítése, mint az első olyan városrész, amely egyelőre kompletten mutatja a városátépítés folyamatát, nem a legsikeresebb. De azt is tudjuk, hogy a vásártér beépítése azokban az időkben született, amikor az építészeti stílus kialakítását mesterségesen, felső parancsszóra próbálták irányítani. Ez volt a magyar építészeti történetében az az időszak, mely óriási erőfeszítéssel, igen sok lakás építésével szolgálta a népi állam igényeit, azonban a korszerű építészettől teljesen eltérő módon próbálták kialakítani az épületek megjelenését.

Ismeretes, hogy az alaprajz és a homlokzat az építészetnek szorosan összetartozó részei. A helytelen módon fölfogott építészeti irányítás, amely 1949-től körülbelül a 1954–1955-ös évekig tartott, rányomta a bélyegét még a beépítésre is. A mindenáron erőszakolt sarokszekciók jellemző példái ennek a korszerűtlen beépítési formának. A sarokszekciók általában alaprajzilag rossz, „benapozásilag” hátrányos, átszellőzés szempontjából is kifogásolható lakások elhelyezését eredményezik. Mégis erőszakolták, mert valljuk meg egész őszintén, abban az időben kezünkbe jutott egy szovjet folyóirat, amelyben egy Galaktijonov nevű építésztervező ezt az elvet publikálta. Még abban az időben, jól emlékszem, a Tervező Irodánál járt egy szovjet építész küldöttség. Ők is megdöbbenek azon, hogy az ország egyetlen városépítési tervező vállalata kizárólag a Galaktijonov-féle beépítési elvet tette magáévá. Nem győzték a figyelmet felhívni arra, hogy a Szovjeunióban van más is, ez csak egy és a Szovjetunióban erősen vitatott beépítési forma, amelynek lényege: keretesen zárt, sarokszekciókkal kialakított beépítés, itt-ott kisebb kurdonörökkel, belső udvarocskákkal, bent elhelyezett egy-két lakóépülettel.

Szerk.: — Megjegyzem — erre viszont és emlékszem jól —, ez nagyon népszerű, elterjedt építkezési mód volt a Szovjetunióban.

M.: — Kétségtelen, de ma már a szovjet építészek is tudják, és azt hiszem a XX. kongresszus óta ez nem is vitás, hogy az ilyen erőszakolt és a korszerű építéstechnológiával és alaprajzigényekkel össze nem egyeztethető építési formák helytelenek voltak és helytelenek lennének ma is. S ahogyan a szovjet építészlet keresi a saját útját, nyilván a magyar építészlet is keresi ezt.

L.: — Egy példát szeretnék elmondani, kapcsolódva ahhoz a bizonyos átmeneti korhoz, amelyet említettél. Ebben a korszakban igyekeztünk nagy mennyiségű lakást és egyéb középületet építeni csökkentett igényvel. De ez csak látszólag volt csökkentett igényű, mert a formai kialakításban mi gyakran nyúltunk a klasszikus formákhoz: oszloprendet, timpanont, és egyéb antiktónikus elemeket alkalmaztunk erőltetett módon. Így azután akárhányszor előfordult, hogy amit megtakarítottunk a csökkentett alaprajzi kialakításban, azt a homlokzatokra rápakoltuk. A Szovjetunióban is és nálunk is, nagyon sok példát lehetne említeni, mikor az épület homlokzata nem tükrözi az épület alaprajzát. „Klasszikusan” torz példája ennek, hogy nem egyszer ipari jellegű transzformátor állomásra dór oszlopfeket és timpanonokat raktunk, minek következtében múzeumra, vagy efféle épületre hasonlított. A tartalom és a forma között óriási eltérés támadt. Persze e korszakban volt egy másik irányzat is, amit szintén nevezhetünk szélsőségesnek. Nyugati építészeti stílusok mechanikus utánzásáról van szó. Nagy üvegfelületek, nagy kiterjedésű könnyű vasbetonszerkezetek megmutatása a homlokzatokon is: ennek a stílusnak kritikátlan átvétele azért volt káros, mert mechanikusan másolta a más klíma, a más körülmények között létrehozott épületeket. Az Engels téri autóbusszállomás ennek a másik végletnek a megtestesítője. Volt azután jó középút. A formai kialakításában modernebb, ugyanakkor igazabb is volt, mert megmutatta a homlokzaton a szerkezetet. Ilyen például a MÉMOSZ színház Budapesten. Építészeti körökben éveken át folyt a vita, s hogy úgy mondjam, két pártra szakadtak az építészek: az egyik a klasszikus formákat igyekezett meghonosítani, erőszakolni modern épületre, a másik nyugati építészeti formákat akart mechanikusan alkalmazni Magyarországon. Mind a kettő káros volt.

M.: — A károsabb mégis az volt, hogy a személyi kultusz éveiben egyes személyek, akik ebben a kérdésben több hatalommal, mint hozzáértéssel rendelkeztek, a magyar klasszicista építészetet nyilvánították a haladó hagyományok leteleményesének és mintegy kötelezték az építészársadalmat arra, hogy a klasszicista hagyományokból kiindulva és annak formai elemeit felhasználva alkosson. Ezt a stílust azután kezdték szocialista-realista építészetnek nevezni, amely azonban sem szocialista, sem realista nem volt. Ma, amikor egészen más, sokkal józanabb szellem vezérli a tervezést, mindenki látja, hogy azzal mi még szocialista-realista építészetet nem teremtettünk, hogy például a

Rákóczi úton, a megyei tanács és a templon közötti útszakaszon levő épület bejárata fölé a tervező egy Kossuth-díjat utanzó palmaágat akasztott.

L.: — Ugyanakkor a kapubejárat egyiptomi templomkaput mintáz.

M.: — Jellemző példa: az egyébként igen józan építészeti irányzatot képviselő Németh Pál, aki a megyei tanács épületét tervezte, szükségét érezte annak, hogy az épületet egy asszír-babiloni élőképekből táplálkozó párkányzattal koronázza meg. Ezzel remélte, hogy a bíráló bizottság előtt elfogadhatóvá teszi, mint szocialista-realista alkotást.

CZ.: — Talán ez indította arra is, hogy a színházterem és klub felőli részé az épületnek egy királyi masztabára hasonlítson?

M.: — Kétségtelen, hogy ilyen, az építészet igazi céljaival ellentétes eredményekre vezetett az említett korszak helytelen építéspolitikája.

CZ.: — Ezek után én csak azt szeretném megkérdezni Ladomerszky elvtársától, mint építész-tervezőtől, mi lehet az oka annak, hogy amit ma építenek Salgótarjában, az már harminc évvel ezelőtt szinte elfelejtett stílusgyakorlat, — én a formai megoldásokra is gondolok. Hiszen mindaz, amit a megyei tanács mögött építenek, ma már nem korszerű. Én jártam Pécsen, Komlón, nemrég Miskolcon, láttam, hogy mit építkeznek, és hogyan. Úgy érzem, hogy nálunk a korszerű, építkezés, akár a formaképzésben, akár az ornamentikában, még mindig kötődik a régihez. Miskolcon, Diósgyőr felé, új városrész épül, 9—10 emeletes épületeket emelnek, szépek, elegánsak. Érzem, hogy az építőművész a színdinamika törvényeit figyelembe vette, a tájba komponálta az épület-objektumot. Nálunk azt látom, hogy elkészítenek épületeket társzművészetek nélkül. Ott a társzművészetek közreműködését előre betervezi az építész. Ha valaki megbízást kap egy városrész megtervezésére, az leül a szobrásszal és azt mondja: Nézd, öregem, ez a városrész akkor lesz szép, ha ide egy szobor jön. Hát gyere, vizsgáld meg a táj karakterét, ahová ez a létesítmény kerül, tanulmányozd az én tervem, ami még csak vázlatos, de már látszik, hogy milyen új építészeti elemeket akarok felhasználni, milyen anyaggal akarok dolgozni.

Egy városrészt kialakítani a társzművészetek nélkül nem lehet. Ezt elsősorban ti, építészek tudjátok. De még súlyosabb a hiba, hogy gyakran egy lakótelep elkészülte után pótolják a hiányt. Pedig ha egy falra a ház felépülte után tervezik meg a sgraffittót — ez egyszerű kép-applikáció. Másrészt egy új városrészt szépen kialakítani csak akkor lehet, ha az alkotóművészek: ez esetben festők, szobrászok stb. képesek magukat az építészeti kultúrában is, az építész pedig a képzőművészetekben. Feltétlenül mindkettőjüknek otthonosan kell mozogniok ezekben a kérdésekben. Így tudnak becsületesen együtt dolgozni. Gondolom, Jánossi, aki a salgótarjáni szállodát tervezte, tárgyalt azokkal a művészekkel, akik közreműködtek vele. Jánossi egyik hangadója a fiatalok között annak, hogy egy tervet eleve a társzművészekkel együtt kell elkészíteni. S mert ez nálunk, Salgótarjában még általában nem mondható el, itt van egy város, például egyetlen lírai szobor nélkül. Ezért történt, hogy a megyei tanács épületének nemcsak a konstrukciója elhibázott, de az a dombormű a homlokzatán, még elhibázottabb. Remélem, az elkövetkező időkben, az új objektumok tervezésénél már ezt is figyelembe veszik. Nálunk ez a hiány azért is érezhetőbb, mert az építésznek gyárrakkal van dolga, amúgy konstruktív kompozíció: szerkezeti elemek, gépek, csillék és vezetékek. Ugyanakkor a konstruktív építkezési mód most már elhagyja azokat a díszítő elemeket, amelyeket a klasszikus építésztől kölcsönzött. Ezt feloldani úgy lehetne, ha már eleve betervezik a lírai szobrokat, egyéb műalkotásokat, amelyek enyhítik a konstruktív elemek hatását.

Merészebbnek kellene lenni a házak színezésénél is. A színdinamikára gondolok, amit Olaszországban megoldottnak tekintenek, sőt, a románoknál, például Mamaiban is ragyogó dolgokat produkáltak. Azt mondja Ladomerszky elvtárs, hogy amit most művel az építészet nálunk, középut, sem keleti, sem nyugati, hanem mindkettőtől átveszi a jót. Én ennek ellene vagyok. Én amelletl vagyok, hogy bátor kezdeményezésre van most szükség. Merni kell hipermodern épületeket megalkotni. Azt mondják: ez nem kell a népnek? Erre mondanék egy példát. Néhány jó barátom, — egyébként megyei vezetők, népművelők — egy hányász rajzomra azt mondták: olyan modern, hogyha ezt egy bányász meglátja,

azt kérdi majd, hogy lehetett emberek számára így rajzolni. Pedig mikor Mátránovákon, Mizserfán ezeket a rajzokat készítettem, a bányászoknak nagyon tetszett. A mi népművelőink, kultúrpolitikusaink mintha kissé lebecsülnék az emberek esztétikai érzékét, korszerűség iránti igényét. Pedig lefogadom, ha kitennék az Állami Áruház kirakatába néhány épületervet, makettet, a nép a legmodernebb, legelegánsabb szinkompozíciójú épületet választaná: ez a legszebb. A nép szereti a modern dolgokat.

Amit egyébként Marothy elvtárs mondott, nagyon fontos dolog: a városesztétikai tényezők örök időkre hatnak az emberek tudatára, alakítják, formálják az ember lelkiállását. Ezért a felelősséget nem lehet a kőművesekre átruházni. Az rajtunk is van: építészeken és képzőművészekén is. S nekünk ütni kell a vasat, hogy bocsássák vitara ezeket a terveket. Ne csak azok virázhassanak felette, akiknek hivatalból joguk van engedélyezni egy építkezést, tegyék ezt lehetővé nagyobb plénum számára is.

Az építészek és képzőművészek felelősségét én azért hangsúlyozom különösen, mert az ő szemléletük előbbre jár formakultúra szempontjából. Előbbre, mint a köznapieknak. Nekünk kell tehát észrevételeinket elsősorban elmondani, és merni követelni is, hogy — ha azok reálisak — valósítsák is meg.

L.: — Amit elmondtatok, az igaz. A teljes igazság és teljes megértés kedvéért valamit mégis el kell mondani. Mit örökölt az építész a kapitalizmustól? Miért nehéz problémák előtt állt az építész, aki Salgótarjánban lakásokat és középületeket akart tervezni? Salgótarján a jellegtelen városok közé tartozik. Építészeti íze, jellege nem volt a városnak. A kapitalizmusban egy-egy üzemi köré telepítve, minimális igényrel, barakkszerű épületeket emeltek, amelyeknél esztétikáról nem lehet beszélni. Hiszen csak azért készültek, hogy a munkások legnélkülözhetetlenebb igényeit kielégítsék. Az építész igen nehéz körülmények között volt, mikor a felszabadulás után lakást kellett építenie Salgótarjánban. Elsősorban a város belterületén szabadon maradt területek beépítését szorgalmazták. A népgazdaság nem volt olyan anyagi körülmények között, hogy közvetlen a felszabadulás után el tudtuk volna kezdeni a régi épületek szanálását, és kialakítani a korszerű városszerkezetet. Azonkívül Salgótarján — és ezt a későbbiek folyamán is figyelembe kell venni — vannak adottságai: alábányászottsága, talajmechanikai sajátosságai, amelyek döntően befolyásolják az épületek egymástól való távolságát, magasságát, szerkezeti kialakítását. Ha az elmúlt években épített létesítményeket elemezzük, ezeket a tényezőket nem hagyhatjuk figyelmen kívül. A város másik adottsága: hekeltsége a hegyek közé. Salgótarján úgynevezett szalagváros. Hosszúsága csaknem 7 kilométer, szélessége alig néhány száz méter. S ez a körülmény egy építésznek igen megköti a kezét. Nagyobb telepek kialakítása, zöld területek közbeiktatása nagyon nehéz. Különösen akkor, ha már csak szanálással lehet ezt megvalósítani. Bonyolította a helyzetet, hogy a beruházási rendszerből eredően, különböző szervek, üzemek önállóan véghezvittek építkezést. Az ÉM lakásépítési igazgatósága volt a gazdája az egyik beruházásnak, a szénbányászati tröszt a másiknak, a harmadiknak az Acélárugyár. Az ÉM rátette a kezét a vásártérre. No, mármint akik ezeket az épületeket tervezték, nem a városban éltek, Budapesten laktak, s bár az igrkezet meg volt bennük, mégis csupán egy feladatot láttak ebben az építkezésben, egyet a sok közül. Törekedtek ennek a területnek a maximális kihasználására, a lehető legtöbb lakást „betaposni” a vásártéri szabad területbe. Az Acélárugyár a saját üzeme körül alakított ki lakótelepet, függetlenül emettől. Az effajta egymástól független, szétszórt, a különböző egyéni elgondolások megvalósítására törekvő, tervszerűtlen építkezési mód negyvenötötől körülbelül 1950-ig tartott. Volt városrendezési terv ebben az időben is, azonban ennek megvalósítása nagyon sok nehézségbe ütközött. Azonkívül a lakások kialakításánál az volt az elsőrendű szempont, hogy csökkentett igényrel minél több mennyiséget produkálni. Ilyen körülmények közt a társzművészetek bevonásáról a tervezésbe — kevés szó eshetett. Szigorúan, norma szerint meghatározott alapterületeket szabtak, az egy lakásra eső költségeket törvényesen előírták, a beruházó csak arra törekedhetett, hogy a lakások minimális alapterülettel, a tervek mutatószámait betartva készüljenek. Ennek a szisztémának volt a szülőtte a vásártéri lakótelep. Az egész beépítés tulajdonképpen helytelen, mert szorosan ráépül egy bűzös, zajos üzemre. A

korszerű telepítési elveknek megfelelően, a lakótelep és a gyár között egy 50, vagy 100 méter széles zöld védősávot kellett volna létesíteni, de erről szó sem lehetett, hiszen ez az egyetlen szabad terület állott rendelkezésre. Tehát mikor azt vizsgáljuk, hogy miért oda került és miért úgy került oda ez a városrész, ezeket a szempontokat figyelembe kell venni.

CZ: — Miért nem építkezett a város például Somoskőújfalu felé, miért nem alakulhatott ki ott egy új városközpont?

L: — Ennek elsősorban gazdasági okai vannak. A városban az alapköz-művesítések adva voltak, tehát feltétlenül gazdaságosabb volt a város bel-területén építkezni, mint egy olyan külterületen, ahol az összes közműveket meg kellett volna építeni. Azonkívül így a város központjában elavult, föld-szintes házak maradtak volna, a város különböző pontjain pedig — egy-egy völgy-ben — néhány korszerűen megépített kisebb lakótelep alakul ki. Ebből egy-séges városkép soha nem lett volna. Jelenleg, hogy úgy mondjam, éppen ide-jében, megvalósítjuk a városrendezésnek azt az elgondolását, hogy a város központjában szanáljuk a régi épületeket, és a helyükbe korszerű, meglehetősen épü-letekkel, valóban városias jellegű központot teremtünk.

A másik kérdés az volt, hogy a megyei tanács épülete mögött miért alkalma-zunk olyan épület típusokat, amelyek formái kiképzése korszerűtlen. Ahogyan itt valaki kifejezte: még be sem fejezték, máris elavult.

Sajnos, napjainkban nincs nagy választék típus épülettervekben. Típusok al-kalmazása pedig kötelező. Egyébként is, az egyedi tervezésű épületeknél elkerül-hetetlen, hogy különböző méretű gerendákat, különböző méretű előregyártott ele-meket tervezzünk. Akkor pedig a népgazdaság képtelen lenne ezt a nagy volu-menű lakásépítést gyorsan megvalósítani.

CZ: — S azt az építészek nem látják, hogy ugyanezzel az anyaggal lehetne modernebb formákat kölcsönözni ezeknek az épületeknek?

L.: — De látják. Az 1963/1964-re tervezett lakások formai kialakítása már egészen eltérő lesz ezektől. Ezek még a meglévő, sajnos, igen szűk választékú tí-pustervek közül kerültek ki, s itt is elsősorban az alapterület gazdaságos kihasz-nálása volt a döntő, és nem a homlokzati kialakítás. Kétféle típus állt rendelkez-ésre, nagyobb, változatosabb kompozíciót így pedig nem lehetett kialakítani. Legalább négy-ötféle típus keverésére lett volna szükség, hogy abból maradandó esztétikai élményt nyújtsa kompozíció születhessék. Itt már csak a színekkel le-hetett volna operálni. Ugyancsak jó alkalom nyílt, kihasználni a szintkülönb-ségeket, támfalakkal, lépcsőkkel, a lépcsők és a támfalak között elhelyezett par-kos zöldterületekkel operálni. De az építész még bátortalan volt. És az idő is ke-vés volt a megtervezéséhez.

CZ: — Tehát száz év múlva azt mondhatják, hogy ez a város azért nem lett szép, mert nem volt időnk szépet csinálni...

L: — Kellott a lakás...

CZ: — Hát ez persze érthető. Itt van a szanálás, és az emberek nem maradhatnak fedél nélkül.

L: — Ez a tényező erősen rányomta a bélyegét erre a városrészre. Színei-ben ugyan már változatosabb, mint a vásártér épületei, de még mindig nem kielégítő. Látni, hogy ez már egy új áramlat hatása, de még óvatos...

M: — A megyei tanács épülete mögötti lakótelep kritikájához egy-két szót én is szeretnék szólni. Túlságosan türelmetlennek lenni sem szabad. Döntő különbség van a képzőművészetben és az építőművészetben lezajló szemlélet-változás és az ezzel járó stílusváltozás között. Az építészet hatalmas anyagi értékekkel dolgozik, a tervezés és a megvalósítás között bizonyos nagyobb át-futási idő van. A megyei tanács mögötti épületeket két évvel ezelőtt terveztük — ma valósul meg. Te, ha benned egy bizonyos új szemléletmód, bizonyos új érzés támad, akkor nekiülsz, lekaparod a vásznat, és úgy fested meg a képet, ahogy helyesebbnek véled, a megváltozott szemléletmódnak megfelelően.

CZ: — No, no, ha ez így van, mégsem jó az a középút, amit Ladomerszky elvtárs ajánl, mégiscsak az az igazi, ha bátran, előrelátóan, forradalmian me-

rünk újat tervezni, hogy mikor az építkezésre kerül a sor, akkor még mindig új legyen...

M.: — Ennek, ellenére figyelembe kell venni, hogy az építés átfutási ideje a tervezéstől a megvalósításig nagyobb, mint a képzőművészetben. Például 1953—54-ben terveztek azokat a vásártéri házakat, amelyek kivitelezésére 1957-ben került sor.

Szerk.: — De ne feledd el, hogy amikor ezeket a házakat tervezték, ez már akkor elavult szemlélet alapján történt

M.: — A beruházó nem volt abban a helyzetben, hogy csak azért, mert a tervek rossz szemlélet alapján készültek, szövege a szemlélet megváltozott — új tervekkel rendeljen. Ha ezt teszi, a vásártér beépítése legalább két évet késik.

Szerk.: — Persze, ez a beruházót menti, a tervezőt nem...

M.: — Ima visszaemlékezünk az 53—54-es időszakra, a tervező számára is találunk mentő körülményeket. Ugyanazokat az okokat, amelyek érvényesek az akkori sajtó, irodalom, képzőművészet szempontjából is.

Ha az akkori kultúrpolitika hibás volt, akkor ezeknek a hibáknak vissza kellett utniuk az alkotásokban. Az építésszek állami tervező irodában dolgoztak. Alkalmazkodniuk kellett. Ez az emberi természet sajátaságaiból fakad. Mindnyaján émi akartak, eltartani a családjukat. Az építész, aki 54-ben megtervezte a vásártéri lakótelepet, s 57-ben megvalósulni látta, nyilván az szörnyedt el a legjobban, mert ő már akkor egészen más dolgokat tervezett.

Cz.: — Ezek szerint megállapíthatjuk: jó, hogy ez város így született meg. Ez lesz a világon az első olyan város, amelyen az összes botlásokat szemléltetni lehet. Lesz egy része, amely elavult szovjet tervek mechanikus átvétele alapján letesült, lesz egy, a közepet alapján épült része. Ez a megyei tanács mögötti lakótelep, es lesz egy, amire itt Ladomerszky elvtárs célzott — azt hiszem a Pécskő utcában épül fel és a szálloda, kultúrpalota, — amelyek már a legmodernebb elvek alapján épülnek. Az egész város sajátos muzeum lesz az építészet szempontjából.

L.: — Persze, ez egy kissé igazságtalan, mert ha néhány év múlva újra leülünk, eselleg megkritizálhatjuk a Pécskő utcát is, mert kiderülne, hogy közben az építészet megint valami újat hozott, s amit csináltunk, az elavult...

M.: — Szabadna ehhez néhány szót. Itt — véleményem szerint — a város nem az építészet fejlődését fogja tükrözni, hanem a kultúrpolitika fejlődését. Mert az építészet elindult a „nagy bivalynál” — a vásártérre utalok, ugyancsak a „kis bivalynál” — így nevezik ezeket a lapostetős hosszú épületeket, amelyek például a Sztahanov úton is láthatók. De amikor Révai elvtárs 1950-ben kijelentette, hogy a magyar építésszek teleszemetelik dobozokkal az országot, hosszú ideig vége volt a korszerű építésnek Magyarországon. Mert, álljunk meg egy szóra! Ha például az ötvenes évektől kezdve a nemzeti képzőművészeti kiállítások egy-egy kiemelt alkotását egymás mellé sorakoztatnánk — azokat az alkotásokat, amelyeket az akkori kultúrpolitika a kort jellemző, szocialista realista alkotásaivá nyilvánított — igen furcsa képet kapnánk. Valószínűleg, a képzőművészek sem állítanák, hogy ez a magyar képzőművészeti fejlődése, története ebben az időszakban.

Cz.: — No, hiszen, születtek azért maradandó alkotások, bár a személyi kultuszuk meg volt a hatása természetesen a képzőművészekre is... A képzőművészetek is átmentek a gyermekbetegségeken...

M.: — Igen, de azokat a képeket le lehet akasztani a falról...

Cz.: — Az épület viszont megmarad. Azért még itt is lehet segíteni valamennyit. A színdinamikával, például, úgy-ahogy egyensúlyba lehet hozni dolgokat. Ezért nem indokolt az, hogy visszatartott színdinamikával dolgozzanak a megyei tanács mögött, mert most már lehetne bátrabban. Akkor, amikor a Szovjetunióban is sok minden tisztázódott ilyen vonatkozásban, amikor egyre-másra építik a szebbnél szebb, modern épületeket, amikor végre sikerült a klasszicizmus és a nyugati építkezés szolgálai utánzásának kolonciától megszabadulni, akkor nálunk is már merészebben kellene az ilyesmihez hozzáfogni. Valamikor mi a szovjet építészetet csak utánozni tudtuk. Az az érzésem, azóta

messze elmaradtunk mögötte. Vannak nálunk is, akik az újat képviselik, de a folyamat mégis lassú. Nálunk, a városban — ez az igazság — az első korszerű épület most születik. A szálloda. A többiek nem eléggé korszerűek.

L.: — Van azért már néhány. Például a banképület.

M.: — Igen, a banképület már jelent valamit, habár építészeti szempontból ez is túlhaladott dolog, hiszen vegyes funkciójú épületeket már nem szívesen tervezünk. Visszatérve még az előző vitához, beszéltünk egyes épületekről, például a szállodáról, mint a modern építési technológia, egyben korszerű építőművészeti szemlélet kifejezőjéről. De jelentkezik városkompozíciós probléma is, amely az egyes épületek szemszögénél magasabb síkon tárgyalja a kérdést. A város kompozíció megalkotása döntően befolyásolja a városról szerzett élményt. Arról már beszélgettünk, hogy a városesztétikai élmények felhalmozódása, esztétikai szemléletté alakulása merőben más, mint a drámai, képzőművészeti, vagy irodalmi, élményeké. esztétikumé. A különbség azonban jelentkezik más vonatkozásban is. Ha én egy képet szemlélek, már a keretével, elkülönítve a fal síkjától jelenik meg előttem — rá kell koncentrálnom. Ha egy szempillantással nem is tudom átfogni, egy bizonyos nézőtávolságból statikusan tudom szemlélni.

CZ.: — Ugy van. Egy épületobjektumot nem.

M.: — A városépítészeti szemlélet — ha szabad így mondanom — a „tér és idő egység” szemléleti megvalósulása. Az utakon közlekedve, időrendi és térbeli sorrendben, erre, vagy arra haladva, szinte filmszerűen foghatom fel a város esztétikumát, amelyben az egyes objektumok csak mint elemek jelentkeznek.

CZ.: — Akkor nálunk eleve nibába estünk. Mert nálunk, ami legelőször szembeötlik — amit az építészet üldöz, ami sebhelyet jelent egy városban — a tűzfalak. A falfelületek az építőművészet számára tektónikus és színdinamikai elemeket rejtenek. A tűzfalakat üldözi.

M.: — Ez valóban így is van. S ha figyelembe veszem, hogy a kép statikus szemlélete helyébe dinamikus, időbehelyezett, egyben vizuális alapú szemlélet lép, akkor az a tényező, hogy Salgótarján völgybe szorított város, amelynek szemlélése során jóformán egyetlen főútvonalon fűzöm fel a városesztétikai élményeket, még szembetűnőbbé válik ez a hiba. De ennél is többről van szó, ez a főútvonal mint ismeretes, a Rákóczi út, amelyet nem is valószínű, hogy később más útvonal, hasonló súllyal helyettesíteni tud. Elindulva a technikum épületétől, ahol a város magasabb beépítése kezdődik, folytatva a Rákóczi úton, rátérve a Sztahanov útra az Acélgyárig, egy útvonalra fűzött élménysorról van szó, amelynek a változatossága, gazdagsága döntően befolyásolja az egész városról kialakult esztétikai élményt. Nézzünk szét itt, talán egy idegenből érkezett szemével. E főútvonal épületsorát jobbról balról terek szakítják meg. Számunkra döntő fontosságú, hogy a beépítési vonalakból beöblösödő térformációk változatosak legyenek. A tér jellege lehet például ünnepi felvonulási tér, lehet dúsán fásított, parkosított pihenőhely, lehet gyermekjátszóterekkel gazdagított belső tér. Délről közeledve, bal kéz felől elérem a megyei tanács előtti teret. S hirtelen nem tudom mit kezdjek vele. Parkosított pihenő terület a Lenin tér? Fogjam fel így? Akkor viszont nem illik oda ez a túl ünnepélyes, de a sokat markolás, keveset fogás elvét nagyon jól reprezentáló szökőkút.

CZ.: — Kerámiával rendbe lehetne hozni...

M.: — Kérdés, hogy rendbe lehetne-e hozni! Abszolúte elhibázott a kút centrális elhelyezése. Figyeljük csak meg, hogy az esztétikailag képzetlenebb szemléletmódban mennyire él az axialitás elve: itt a főkapu, jobbra, balra négyzetes tér, átlósan két úttal, keresztben is két úttal, szépen sugarasan, a középpontjában pedig, nesze neked egy szökőkút. Magyarul a tér kompozíciója, már ahogyan az egyáltalán kialakulhatott a korábbi beépítés folytán — asszimetrikus. És mégis belekényszerítettünk egy ünnepélyes hangulatot keltő, centrális elrendezésű szökőkutat, amelyik már önmagában elhibázott és a teret jellegtelené teszi. A kút centrális elhelyezése a teret ünnepivé

avatja, de mégsem az, mert parkosított, pihenő tér is, legalábbis az akar lenni.

A térkarakter kialakításához hozzátartozik a világítás. De milyen neveltséges, hogy kölcsönveszünk a budapesti Népköztársaság útról négy darab kandellábert, — mert négy sarka van a térnek — kölcsönveszünk két útmegvilágító kandellábert, mely azért kétágú, hogy a gyalogjárót meg az úttestet is bevilágítsa, és teszünk bele — korszerűség, ugye! — higanygőzlámpát. Ez a térmegvilágítás a higanygőzlámpák rettentő erős fényének segítségével impozánssá, ünnepvé szeretné avatni a teret. De ebben a rettenetes „reflektorfényben” ki a fene ül le jó érzéssel szemlélni egy elhibázott szökőkutat? A téren segíteni csak akkor lehet, ha a kandellábereket kicserélik, megpróbálnak kialakítani egy olyan soros világítást, amely összhangban lesz az egész vásártér utcai és térmegvilágításával, másrészt, ha ezt a szökőkutat eltüntetik. Mert véleményem szerint, azon a szökőkúton semmit az égvilágon javítani nem lehet. Sem kerámiával, semmivel. Az mindenképpen olyan benyomást kelt mint egy obsitos katonába oltott primabalerina. Amelynek az alsórésze hatalmas, súlyos betonbunker és az üvegelemekkel fellazított víztartállyal semmilyen esztétikai kontaktusban sincs.

L: — Ennek a szökőkútnak a telepítése építészetiileg is elhibázott. A kút beszercebányai mása északmagyarországi reneszánsz környezetben van, műemlék jellegű épületekkel övezve. Az ottani elhelyezés mélyebb is. Ebből az egészen más környezetből ragadták ki és adaptálták ide, minden változtatás nélkül. Illetve azzal a változtatással, hogy arányait megnövelték, s ahelyett, hogy súlyosították volna, kiemelték. A megyei tanács, valamint a csökkentett lakóértékű házak környezetével ez a reneszánsz párkányzatot utánzó, üveglapokkal díszített kút teljes ellentmondásban van. En is osztom Maróthy elvtárs véleményét: ezen csak az elbontás segítene. Még egy nagy hiba, amit elkövettek ennek a kútnak a tervezésénél. Minden kút tömeg- és formakialakításánál figyelembe kell venni, hogy az év nagy részében nem üzemel. A kút egészen más képet mutat, mikor nincs víz, amikor nincs megvilágítás. De akkor is maradandó esztétikai élményt kell nyújtania. S ha ez a kút vízzel, megvilágítással is elhibázott, víz, megvilágítás nélkül sivár medencének hat...

M.: — A szökőkútnak, mint önálló plasztikának is élnie kell. Mint szobrászati alkotásnak. Megjegyzem, az még ráadás, hogy a tér ünnepelevenességét emelendő, esténként színesen meg is világítják. A primabalerina szót nem véletlenül használtam: az egészben van valami operettes. Ahogy a lila a sárgával, utána a zölddel váltakozik, az megmondom egész őszintén — giccses.

CZ.: — Hogy ez mennyire így igaz, már abból is látszik, hogy az első időkben tömegek bámulták a kivilágítást. Ma már alig nézelődik ott valaki. Ha igazi műalkotás lenne, ma is nagy tömeg járna oda, gyönyörködni benne. Mert az igazi műalkotásnak mindig megmarad a vonzóereje. De, mert giccs, csupán a felületi érzelmeket mozgatta meg, s utána alábbhagyott az érdeklődés.

M.: — De folytassuk a sétát. Feljebb a Rákóczi úton további teret találunk. Ismét balkez felől, az állomás előtt van a Tanácsköztársaság tér. A maga szerénységével jelentkező vízcsobogás, a padok, a zöld terület betölti azt a funkciót, amelyre ezt a teret életre hívták. És ez a pihenő park mindig teli is van. Egy későbbi városesztétikai probléma lesz — ha ezzel a térrel szemben megvalósul a felvonulási tér, a szállodával és művelődési palotával övezve — hogyan illesztik be az állomás előtt álló szobrot, végleges helyére.

A terek kialakításáról beszélve, vissza kell térni a zöld területek és a beépítés kapcsolatára. Onmagában csak a házokról, a beépítésről beszélni nem lehet. Ez éppen a korszerű építkezés szempontjából lenne hiba. A korszerű építkezés — az is, amit például Czinke elvtárs követel: a nagy üvegfelületek — abból az igényből születnek, hogy a táj és belső lakótér kapcsolata minél intenzívebben érvényesüljön. Már ez a tényező is jelzi, hogy a korszerű beépítésnek egyenrangú

eleme a pozitív forma — nevezzük így az épületet —, és a negatív forma — tehát a kihagyott tér, amely mint zöldterület kell, hogy jelentkezze a beépítés során. Ha a várost most már ilyen szempont szerint vizsgáljuk, akkor rájövünk, hogy mi még nagyon hátul kullogunk. A zöldterület mintaszerű kialakítására egy példát szeretnék felhozni. Az építőipari vállalat irodaháza előtti kis zöldterületre nyolc-tízéves fákat ültettek át. Gyönyörűen élnek tovább. Amit itt csináltak, valóban zöldterület benyomását kelti. De ez csak egy példa, többről nem tudok Saigótarjánban. Márpedig ha a beépített terület és a zöldterület azonos értékű, akkor tervezési szinten is azonos értékűeknek kellene lenniök. Tehát csak tökéletesen elkészített kertészeti tervekkel lehet jó beépítést elképzelni.

CZ.: — És nem úgy, mint az a virágkosár galambbal, amit az állomás elé tettek. Mennyit kellett küzdeni, míg végre eltűntették!

M.: — Ez a megjegyzés, és általában beszélgetésünk sok eleme arra utal: csak az építészet hatóságoktól, a városi tanács, megyei tanács végrehajtó bizottságaitól, — tehát olyan szervektől, amelyeknek jogában áll engedélyezni, vagy nem engedélyezni építkezést —, önmagában tőlük várni a városesztétikai értékek gyarapodását nem lehet. Ne mondjak mást: a vásártér úgynevezett 40-es jelű épületének kéményei rosszul működtek. Aki intézkedett, nyilván nem kérdezett meg senkit, aki e probléma eldöntéséhez nemcsak szakértelemmel, de némi ízléssel is rendelkezik. Eredmény: a kémény tetejére felraktak egy körülbelül két méter hosszú kéménytoldó bádogsöveget, arra — jó pár száz éves módra — szélkakasokat. S most a Rákóczi útról jövet, ez a látvány reprezentálja a járó-kelők előtt a korszerű építészet ívmanyait.* Ez csak arra példa — és szeret ér hangúlyozni —, hogy általános vizuális kulturáltság nélkül ne számítsunk arra, hogy minden vonatkozásban eredményt tudunk elérni.

CZ.: — Itt engedj meg, hogy közbeszóljak. Éppen azért, hogy az ilyen és ehhez hasonló baklövéseket elkerülhessük a jövőben, s korszerű városképet alakíthassunk ki, jó lenne létrehozni egy olyan bizottságot, amelybe elsősorban szakemberek tartoznának — aktív építésszek, tervezők, képzőművészek stb. —, emellett laikusok is. Jó értelmű, pallérozott emberek. S ennek a bizottságnak az engedélye nélkül semmi olyat nem szabadna csinálni, ami valamennyire is befolyásolja a városkép esztétikai hatását.

M.: — Ez kell, ezt helyeslem, igazad van. De önmagában ez nem oldhatja meg a problémát. Mert képzeld el, ha egy kéménymagasító bádogsöves kérdésében is ennek a bizottságnak kellene döntenie, ez a legteljesebb bürokráciához vezetne. Emellett, egy bizottság sem lehet mindenütt jelen. Szerintem nyilvánvaló, hogy a vizuális kulturálódás előmozdítása hathatós elősegítése: ez az, ami, ha nem is azennal, de bizonyos idő múlva eredményt hoz.

CZ.: — Neked igazad lehet. Mert hányszor történik meg velem, hogy elmegegyek mérnök ismerőseimhez látogatóba. A szobában a legmodernebb bútorzat és fölötte a falon egy giccs-festmény. Mert egy közgazdász, mérnök, orvos, de néha kultúrpolitikus sem mindig jut el felkészültségben, pallérozottságban addig, hogy el tudja bírálni egy város építészeti-esztétikai problémáit. Innen van az a nagy manzárdtetős kultusz is a megyében. De ha minden illetékesnek lenne egy kevés építőművészeti tájékozottsága, s mi is, akiknek feladatunk elhinteni a magot. Többet foglalkoznánk ezzel, több újságcikk jelenne meg ilyen kérdésekről — talán javulna a helyzet.

M.: — Az én véleményem az, hogy bár igaz, amit te mondasz. De ha célhoz akarunk érni, ez nemcsak tőlünk követel meg az eddiginél sokkal sokkal nagyobb intenzitású felvilágosító munkát, de követel egyes vezetőktől is, hogy úgy mondjam, bizonyos fokú alázatot a művészet, esztétika, beleértve a városesztétika problémái iránt. És önkritikát. Mert lehet valaki kitűnő közgazdász, és hivatott gazdasági, pénzügyi kérdésekben dönteni, irányítani egy megye, járás életét, munkáját. Am ebből nem föltétlenül következik, hogy ért a művészetekhez is, meglátásai helyesek, mondjuk például a városesztétikai kérdésekben.

CZ.: — Igen, mert hiszen, ha netalán operálják, a sebésznek sem mondja, hogy őt így, vagy úgy vágja. Ahogyan a sebésznek értenie kell a dolgához — és tisztelik benne ezt a szakértelmét —, a művészethez is éppen így kell értenie, meg

* Időközben eltávolították. — A szerk.

kell tanulni, sőt, ehhez mégcsak nem is elegendő, ha valaki megtanulja, mert veleszületett adottságokra is szükség van.

M.: — És ha egy vezetőnek nincsen ilyen adottsága, vagy felkészültsége, legyen annyi önkritikája, hogy ezt ismerje fel, és támaszkodjék azokra a személyekre, bizottságokra, kollektívákra, melyek előképzettségük, fölmutatott produktumaik alapján bebizonyíthatóan jobban értenek a művészeti, esztétikai kérdésekhez.

CZ.: — Akik örökké szépet és maradandót akarnak alkotni, azok igen megtöltöttek, körültekintően dolgoznak. Csak emlékezzünk vissza a firenzei nagy székesegyház kupolájának az építésére. Összeült a városi tanács, a vének, az okosok. Meghívtak több művészt, s a pályázatok szerint mindenkinek ismertetnie kellett, hogyan épít kupolát. Ezek után döntöttek. És amit csináltak — örök időkre szól. Ezért hangsúlyoztam én az imént: ne egy tervező, ne egy személy, vagy hivatalos szerv — amelynek ehhez a törvény ad jogot — döntse el, mit és hogyan építsenek. Legyen egy szélesebb körű tanácsadó testület, amely természetesen nem apróságokban, nem kémény-ügyekben, hanem nagyobb horderejű városesztétikai problémákban vitázik és dönt. S ne csak kész objektumokat vehessenek tudomásul ezek a hozzáértő emberek, mikor már esetleg késő. Legyen közös gond ez a születő város is, amely a mi korunkat fogja reprezentálni. Ez pedig igen nagy felelősség. Nehogy évtizedek múltán pirulni kelljen: többre nem tellett tőlünk. Nem arról van szó — tévedés ne essék —, mintha személy szerint Czinke Ferenc bele akarna szólni, hogy itt, vagy ott milyen házakat építsenek. De én is tudnék segíteni abban, hogy ezt, vagy azt az épületcsoportot színbén hogyan komponálják. És mások is, meggyőződésem, szívesen segítenének.

Beszélgetésünk alatt ötlött fel bennem: egyáltalán nem ártana, ha a mi szűkörű vitánkat nagyobb plénumon folytathatnánk, amelyen építésszek, művészek mellett részolalnának a város, a megye illetékes vezetői és egyszerű lakói is. Elmondanánk, ki-ki a maga szempontjai szerint, a véleményünket ezekről a problémákról.

M.: — Ebből, amit most mondtál, de végső soron az egész beszélgetésből levonhatjuk konklúzióként a következőket: városesztétikai kérdésekben dönteni nem lehet hivatása, feladata, vagy joga egy embernek. Kollektív joggá kellene tenni ezt. Helyes lenne létrehozni egy olyan társadalmi munkabizottságot, tanácsadó testületet, amely a megye politikai, illetve adminisztratív szerveinek a segítségére lenne nagyhorderejű városesztétikai kérdések eldöntésében, megoldásában. Ezenkívül nagy szükség lenne a sajtónak eddiginél sokkal hathatósabb segítségére. A sajtó az az eszköz, amely képes mind az általános vizuális kultúráltság emelése érdekében munkálkodni, mind a városépítés konkrét kérdéseiben is iránytmutatóan fellépni. Sajnos, az elmúlt években a sajtó ilyenirányú tevékenységet nem tanúsított, és ez nagy hiányosság. Nem tértünk ki a beszélgetés során, de most meg kell említenem: nemcsak a tervezőkön — a kivitelezőkön is múlik, hogy miből mi lesz. Szegeden jártam nemrégiben. Állítom, hogy az itteni építőipari vállalat minőségi színvonala a legjobbak közt van az országban. Ennek ellenére nem múlik el szinte hét, hogy a Délmagyarország című lap ne bírálná az építők egyik, vagy másik objektumát, elsősorban a minőség szempontjából. Ezt az eredményes sajtókritikát nálunk is alkalmazni lehetne.

Befejezésül: azt a szélesebb körű ankétot, amelyet Czinke elvtárs javasolt, én is helyeslem. Mi kevesen vagyunk ahhoz, hogy minden kérdésben nyilatkozni tudnánk. De remélem, hogy az itt elhangzottak is hasznos hozzájárulás lesz a városesztétikai kérdések további tárgyalásához és megoldásához.